

Shorobura Inna, Adobovska Mariia. Components, criteria and levels of formation of the readiness of future geography teachers for professional activity. *Journal of Education, Health and Sport*. 2017;7(12):689-698. eISSN 2391-8306. DOI <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.3551480> <http://ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/7634> <https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/JEHS/article/view/27972>

The journal has had 7 points in Ministry of Science and Higher Education parametric evaluation. Part B item 1223 (26.01.2017).
1223 Journal of Education, Health and Sport eISSN 2391-8306 7
© The Authors 2017;

This article is published with open access at Licensee Open Journal Systems of Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Poland
Open Access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Noncommercial License which permits any noncommercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) and source are credited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.
This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.
The authors declare that there is no conflict of interests regarding the publication of this paper.
Received: 01.12.2017. Revised: 15.12.2017. Accepted: 25.12.2017.

COMPONENTS, CRITERIA AND LEVELS OF FORMATION OF THE READINESS OF FUTURE GEOGRAPHY TEACHERS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

¹Inna Shorobura, ²Mariia Adobovska

¹Professor of the Khmelnytsky Humanitarian-Pedagogical Academy

shorobura@gmail.com

²elder teacher of the Department of Geography of Ukraine, Soil Science and Land Cadastre of Odessa I.I.Mechnikov National University

adobovska.m@gmail.com

ORCID 0000-0002-0698-9097

Summary

The article defines and theoretically substantiates the components, criteria and levels of formation of the readiness of future geography teachers for professional activities using interactive technologies. It is noted that the preparedness of future teachers for professional activities should be considered as a system that integrates the motivational-targeted, cognitive-meaningful, operational-activity and evaluative-reflective components. Criteria and indicators were also developed to assess the level of readiness of a future geography teacher for professional activities. An introduction to the practice of teaching interactive technologies is proposed, which contribute to greater independence of students' academic work, flexibility and multi-level.

Key word: components; criteria; levels; future teachers; interactive technologies, professional readiness

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTI ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

¹Інна Шоробура, ²Марія Адобовська

¹професор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

shorobura@gmail.com

²ст.викладач кафедри географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру

Одеського національного університету імені І.І.Мечникова

adobovska.m@gmail.com

ORCID 0000-0002-0698-9097

Анотація

У статті визначено і теоретично обґрунтовані компоненти, критерії та рівні сформованості готовності майбутніх учителів географії до професійної діяльності методами інтерактивних технологій. Відзначається, що готовність майбутніх учителів до професійної діяльності повинна розглядатися як система, яка інтегрує в собі мотиваційно-цільовий, когнітивно-змістовний, операційно-діяльнісний і оціночно-рефлексивний компоненти. Також були розроблені критерії та показники оцінки рівня готовності майбутнього вчителя географії до професійної діяльності. Пропонується введення в практику навчання інтерактивних технологій, які сприяють більшій самостійності навчальної роботи студентів, гнучкості та багаторівневості.

Ключові слова: компоненти, критерії, рівні, майбутні вчителі, інтерактивні технології, готовність до професійної діяльності

Постановка проблеми у загальному вигляді. Метою сучасної вузівської освіти сьогодні є формування особистості професійно і соціально компетентної. В даний час державний стандарт вищої освіти спеціальності 014 «Освіта» являє собою сукупність вимог, обов'язкових при реалізації основних освітніх програм бакалаврату. Ці вимоги виражені через професійні компетенції, якими повинен володіти випускник закладу вищої освіти, тобто знати, вміти і володіти. Підвищилися вимоги до

випускника педагогічного вузу: сучасний учитель повинен вміти не тільки передавати дітям знання в готовому вигляді, а й володіти методикою викладання предмета досконало, знати і любити свій предмет і дітей, вчити їх мислити, формулювати і доводити свою точку зору. Для підготовки такого вчителя потрібно перебудувати систему викладання у вищому навчальному закладі, в якій студент часто виступає в якості об'єкта навчання, якому знання даються репродуктивно, хоча вже давно ні в кого не викликає сумніву, що продуктивна подача знань гарантує розвиток творчої особистості майбутнього вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми дослідження. У вітчизняній педагогічній науці є ряд досліджень, присвячених даній проблемі. Питання професійного самовизначення розглянуті в працях Н. Побірченко, І. Бех, вивчення праці вчителя здійснювали А. Маркова, Л. Мітіна, підвищення його фахового рівня та професійної компетенції займалися В. Загвязінський, І. Зязюн та інші. Питаннями готовності вчителя до інноваційної діяльності займалися І. Дичківська, Н. Клокар, О. Коберник, В. Сластьонін та ін.

Професійна підготовка майбутніх педагогів розглядається авторами статті як процес і результат освоєння суб'єктами навчання системи професійних знань, формування основних професійних умінь, оволодіння методологічною культурою, розвитку найважливіших професійно-особистісних якостей, становлення на цій основі професійних ціннісних орієнтацій і індивідуального стилю педагогічної діяльності.

Різні форми і методи організації навчальної діяльності (лекції, семінари, лабораторно-практичні заняття, самостійна робота з літературою, психолого-педагогічні практикуми і безперервна педагогічна практика, заліки, іспити, ігрові, тренінгові, рефлексивні методи навчання, а також система позааудиторної роботи) складають основу технології професійної підготовки, результатом якої є готовність випускників до професійної діяльності в якості педагога, компетентного, вміє застосовувати отримані в вузі знання, вміння і навички в своїй практичній діяльності.

Метою дослідження стало формування готовності до професійної діяльності у майбутніх педагогів.

Відповідно до мети ставилися **завдання** дослідження:

1. Вивчити психолого-педагогічну, методичну літературу по темі дослідження.
2. Описати один з можливих теоретичних підходів до підготовки студентів педагогічного вузу до професійної діяльності.

У процесі дослідження використовувалися як теоретичні (аналіз літератури, порівняння, моделювання), так і емпіричні методи (тестування, анкетування). Наше дослідження побудоване на ідеї про те, що успішність протікання процесу професійного становлення обумовлена сформованістю структурних компонентів готовності до професійно-педагогічної діяльності в процесі навчання у вузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У структурі педагогічної діяльності вчені виділяють різні структурні компоненти. Основними компонентами професійної готовності до педагогічної діяльності на думку К. Дурай-Новакової [3], є мотиваційний, орієнтаційно-пізнавально-оціночний, емоційно-вольовий, операційно-дієвий, настановчеські-поведінковий. Вона також зазначає, що рівень сформованості педагогічної готовності студентів значно зростає, якщо використовувати спеціально змодельовану систему професійного навчання та виховання.

Н. Андрієвська [1] акцентує увагу на таких компонентах діяльності як:

- мотиваційний – сукупність мотивів, що відповідають меті та завданням педагогічної діяльності;
- когнітивний – пов'язаний з пізнавальною сферою людини. Він являє собою сукупність знань, необхідних для продуктивної педагогічної діяльності;
- особистісний – сукупність особистісних якостей, важливих для виконання професійної діяльності.

Інша група вчених (Л. Сохань, І. Єрмакова, Г. Несен) визначають діяльність через мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий і оціночний компоненти [4].

Проаналізувавши погляди дослідників щодо складових компонентів педагогічної діяльності, можна зробити висновок про те, що всім видам діяльності властиві мотивація до діяльності, знання про діяльність і практичне виконання цієї діяльності. Відповідно до цього структурі готовності учителя географії до здійснення професійної діяльності нами виділено чотири компоненти: 1) мотиваційно-цільовий; 2) когнітивно-змістовний; 3) операційно-діяльнісний; 4) оціночно-рефлексивний.

Названі компоненти дозволяють нам виділити критерії і показники оцінки рівня професійної підготовки майбутніх вчителів технології при модульному навчанні.

Проблема визначення критеріїв і показників піднімається в роботах І. Ісаєва, Н. Кузьміної, Л. Макарової, А. Маркової, Г. Подчалімовой, А. Реан, і ряду інших дослідників. Автори по-різному підходять до виділення, опису критеріїв і показників оцінки рівня професійної підготовки майбутніх вчителів.

При визначенні критеріїв ми враховували, що критерій - це ознака, на підставі якого проводиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь, мірило оцінки. Показники – дані, за якими можна судити про розвиток та хід чогось [8]. Іншими словами, якщо критерій – це якості, властивості досліджуваного об'єкта, то показники - це міра сформованості того чи іншого критерію [7]. Незважаючи на великий спектр теоретичних і практичних підходів до визначення критеріїв оцінки рівня сформованості компонентів готовності до професійної діяльності [6], можна все ж говорити про загальні вимоги до їх виділенню і обґрунтування. Критерії ефективності будь-якого педагогічного дослідження повинні відповідати таким ознакам:

1. Критерії повинні бути об'єктивними і дозволяти оцінювати досліджувані ознаки однозначно.
2. Критерії повинні бути адекватними, валідними, тобто оцінювати саме те, що дослідник хоче оцінити.
3. Критерії повинні бути нейтральними по відношенню до досліджуваних явищ [6].

Нам необхідно виявити критерії та показники оцінки рівня готовності майбутніх учителів географії до професійної діяльності із застосуванням інтерактивних технологій. Нижче представлені виділені нами структурні компоненти та критерії їх сформованості і показники рівнів готовності майбутніх учителів географії до професійної діяльності.

Мотиваційно-цільовий компонент складається з відношення до майбутньої професії, мотиваційної готовності майбутнього педагога до вдосконалення власної професійної діяльності, критерієм його сформованості виступає мотиваційна готовність майбутнього педагога до досягнення зазначеної мети (система мотивів вибору професійної діяльності, орієнтація на цінності педагогічної діяльності). Другим критерієм сформованості мотиваційного компонента становлення готовності до професійної діяльності, на наш погляд, є прагнення до професійної самореалізації

Відсутність мотивації вказує на неготовність майбутнього вчителя до професійної діяльності. Мотив уникнення невдач свідчить про слабку готовність до педагогічної діяльності. Високому рівню готовності до професійної діяльності відповідає сформована мотиваційна структура, в якій провідну роль відіграють цінності самореалізації і саморозвитку.

Опитування абітурієнтів в 2016/17 навчальному році показав, що іноді педагогічна професія вибирається з урахуванням різних, іноді випадкових причин:

проходження по балам ЗНО (4 % опитаних), близькість університету до будинку (27 % опитаних), «за компанію» (15 % опитаних), за наполяганням батьків (8 % опитаних). Сучасний випускник школи вступає до ЗВО, не розуміючи до кінця всю серйозність свого вибору. Саме тому викладачі повинні таким чином підносити навчальний матеріал, щоб зацікавити студентів, сформувати стійку позитивну навчальну та професійну мотивацію.

Аналіз результатів дослідження показав наступну картину: студенти 1-го курсу керуються зовнішніми мотивами, можливо, в цьому винне суспільство: існує думка, що вища освіта необхідна кожній людині, а працювати можна і не за фахом. Внутрішня мотивація розвинена дуже слабо. Після впровадження в практику викладання інтерактивних технологій і прийомів навчання ситуація змінилася, студентам стало цікавіше вчитися, збільшилася внутрішня мотивація

Когнітивно-змістовний компонент готовності до професійно-педагогічної діяльності необхідно розглядати в двох аспектах: загально-інтелектуальні здібності і знання в конкретній предметній області, включає в себе знання про обраний фах і про власні педагогічні якості. Також включає в себе знання про обраний фах і про власні педагогічних якостях. Компетентність майбутнього педагога в цій галузі знань визначається перш за все розумінням мети освіти учнів, здатністю аналізувати і адекватно оцінювати результати своєї роботи. В цей компонент входить і предметно-змістовна готовність яка включає системи психолого-педагогічних, методичних і географічних знань, що становлять предметний аспект професійного мислення. Однак тільки знань недостатньо, потрібно вміти робити правильний вибір, розуміти умови ефективного застосування наявного арсеналу методів навчання. Необхідно також враховувати існуючі в даній освітньої організації умови. Учитель не зможе реалізувати технологію розвивального, проблемного або дослідницького навчання, якщо педагогічний процес в освітній організації будується на психолого-орієнтованій моделі. Тому завдання вузу – продемонструвати в навчальному процесі інноваційні методи навчання і навчити майбутнього педагога застосовувати їх у своїй професійній діяльності.

У зв'язку з цим особливий інтерес представляє проблема динаміки мотивації студентів до професійної педагогічної діяльності, їх пізнавальної активності у процесі навчання у вищій школі. У бесіді зі студентами з'ясовано, що їхнє ставлення до аудиторних занять і позааудиторної самостійної роботи, інтерес до спілкування зі своїми першими учнями під час активної виробничої практики в освітніх організаціях і

бажання пов'язати своє життя зі сферою освіти багато в чому визначається організацією їх навчальної праці в педагогічному університеті.

В кінці 2016/17 навчального року було проведено дослідження з виявлення чинників, що впливають на пізнавальну активність студентів. В опитуванні взяли участь 126 студентів 1-3-го курсів очної форми навчання геолого-географічного факультету. До запропонованої студентам анкети в числі інших було включено питання «Що необхідно для того, щоб на заняттях Ви працювали активно і добре засвоювали матеріал?».

Однозначну відповідь не змогли дати 9 студентів (7 % опитаних); 22 (17 %) респондентів вказали, що він подобається вести розмову з викладачем; 31 студента (24%) відзначили, що вони завжди працюють активно, тому що заняття викликають інтерес; 29 (23%) вказали, що «вони намагаються уважно слухати викладача і виконувати всі завдання». Значна частина студентів (43 з 126, що складає 34%) вважають, що відповідальність за те, щоб на заняттях їм було цікаво (саме в цьому багато студентів бачать прояв своєї навчальної активності), а навчальний матеріал був засвоєний, повністю лежить на викладачі. Особиста участь у навчальному процесі вони бачать, на жаль, в ролі глядача.

Операційно-діяльнісний компонент складається з комплексу умінь і навичок, які необхідні учителю для організації пізнавальної самостійності учнів. Адаптуючи до теми нашого дослідження визначення в педагогічній літературі вміння як оволодіння способами, а саме прийомами і діями застосування засвоєних знань і уявлень про інтерактивні технології в обраній спеціальності та про власний інтерактивний потенціал в умовах здійснення інтерактивної діяльності на практиці. Критерієм сформованості даного компонента готовності до професійної діяльності є високий рівень реалізації майбутнім педагогом інтерактивної діяльності.

На 1-му і 2-му курсах студенти адаптуються до нових вимог і форм організації навчання, змінюється їх мотивація, формується новий вид діяльності – навчально-професійний, формуються професійні здібності, тому так важливо навчити студентів вчитися і отримувати від правильно виконаної роботи задоволення.

На середніх і старших курсах при вивченні загальної та приватних методик студенти самостійно готують і представляють бінарні доповіді та повідомлення, невеликі майстер-класи і прес-конференції з актуальних проблем викладання дисциплін.

Оціночно-рефлексивний компонент готовності до професійно-педагогічної діяльності багато в чому визначає успішність протікання професійно-педагогічної діяльності, яка, крім бажання здійснювати і удосконалювати діяльність, залежить від уміння аналізувати причини труднощів, шукати нові способи вирішення поставлених завдань [2]. Цей компонент повинен складатися з уміння об'єктивно оцінювати учителем, за допомогою методів діагностики, характер протікання процесу взаємодії і взаєморозуміння між ним і оточуючими.

Критерії та показники, що оцінюють рівень професійної підготовки учителя, ми визначили згідно структурних компонентів професійної підготовки майбутніх учителів. При цьому ми встановили, що головним критерієм виступає оцінка рівня сформованості кожного з компонентів.

Формувати готовність до професійної діяльності у майбутніх педагогів необхідно в єдності, як цілісну структуру, тому результативність діяльності забезпечується взаємодією всіх чотирьох названих компонентів. Рівень сформованості названих компонентів визначає готовність вчителя до професійної діяльності. Відомо, що традиційна система підготовки педагогічних кадрів, спрямована на вивчення предметного змісту, готових методичних розробок і рекомендацій, в умовах вибору і використання різноманітних технологій навчання, перестає задовольняти педагогів професійної школи. Так 89% опитаних викладачів показали, що в практику навчання необхідно вводити інноваційні технології, такі як інтерактивне навчання, що сприяють підвищенню продуктивності навчальної діяльності, реалізації творчих здібностей студентів.

Мета інтерактивних технологій навчання полягає у сприянні розвитку самостійності студентів, формуванню у них навичок самоосвіти і вміння працювати з урахуванням індивідуальних способів опрацювання навчального матеріалу. Застосовуючи інтерактивні технології при навчанні майбутніх вчителів, рівень сформованості компонентів буде набагато вище, ніж при традиційному навчанні, так як 92 % опитаних викладачів і випускників вузів показали, що потрібно зміщувати акценти в бік більшої самостійності навчальної роботи, гнучкості та багаторівневості.

Висновки. Отже, готовність вчителя до професійної діяльності передбачає необхідний і достатній рівень розвитку якостей особистості і професійних умінь, які забезпечують можливість здійснювати всі види педагогічної діяльності, в тому числі формування готовності фахівця до здійснення професійної діяльності в системі шкільної географічної освіти. При цьому теоретична складова готовності вчителя

географії буде відповідати професійному мисленню, яке регулює всі види методичної діяльності вчителя, а практична складова – професійних компетенцій.

Також можна простежити динаміку покращення формування всіх чотирьох компонентів готовності до професійної діяльності майбутніх вчителів географії за допомогою інтерактивних технологій в процесі навчання у ЗВО.

Література:

1. Андриевская Н. Ф. Формирование готовности будущего учителя музыки к организации досуга учеников: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1994. 180 с.
2. Веремчук А. М. Рефлексія у педагогічній діяльності. Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Вип. 20. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. С. 92-102. URL: <http://problemps.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/58/2017/05/20-9.pdf>
3. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дис на соискание ученой степени док-ра пед. наук. Москва, 1983. 32 с.
4. Жизненная компетентность личности : научно-методическое пособие / За ред. Л. В. Сохань, И. И. Ермакова, Г. М. Нессен. Київ: Богдана, 2003. 520 с.
5. Каляева Ю. А. Формирование коммуникативных умений учащихся начальных классов школы-интерната: Дис. ...канд. пед. наук. Магнитогорск, 2002. 144 с.
6. Скрипченко О. П. Критерії, показники та рівні сформованості професійної майстерності майбутніх учителів мистецьких дисциплін. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти. 2015. Вип. 18. С. 115-119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2015_18_28
7. Словник української мови: в 11 т. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Том 4, 1973. С. 349.
8. Словник української мови: в 11 т. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Том 7, 1976. С. 10.

References

1. Andryevskaia N. F. Formyrovanye hotovnosty budushcheho uchytelia muzyky k orhanyzatsyy dosuha uchenykov: Dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. Kyiv, 1994. 180 s.

2. Veremchuk A. M. Refleksiiia u pedahohichnii diialnosti. Problemy suchasnoi psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy / Za red. S. D. Maksymenka, L. A. Onufriievoi. Vyp. 20. Kamianets-Podilskyi: Aksioma, 2013. S. 92-102. URL: <http://problemps.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/58/2017/05/20-9.pdf>
3. Durai-Novakova K. M. Formyrovanye professyonalnoi hotovnosti studentov k pedahohycheskoi deiatelnosti: avtoref. dys na soyskanye uchenoi stepeny dok-ra ped. nauk. Moskva, 1983. 32 s.
4. Zhyznennaia kompetentnost lychnosti: nauchno-metodycheskoe posobyie / Za red. L. V. Sokhan, Y. Y. Ermakova, H. M. Nessen. Kyiv: Bohdana, 2003. 520 s.
5. Kaliaeva Yu. A. Formyrovanye kommunykatyvnykh umenyi uchashchykhsia nachalnykh klassov shkoły-ynternata: Dys. ...kand. ped. nauk. Mahnytohorsk, 2002. 144 s.
6. Skrypchenko O. P. Kryterii, pokaznyky ta rivni sformovanosti profesiinoi maisternosti maibutnykh uchyteliv mystetskykh dystsyplin. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 14: Teoriiia i metodyka mystetskoi osvity. 2015. Vyp. 18. S. 115-119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2015_18_28
7. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. AN URSR. Instytut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. K.: Naukova dumka, 1970-1980. Tom 4, 1973. S. 349.
8. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. AN URSR. Instytut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. K.: Naukova dumka, 1970-1980. Tom 7, 1976. S. 10.